

نهمین کنفرانس بین‌المللی توسعه کشاورزی و محیط‌زیست با تأکید بر برنامه توسعه مل

تاریخ ثبت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹

۲۹ اردیبهشت ماه ۱۴۰۳ - تهران، ایران

شماره ثبت: AEV۰۹۱۷۲۱۵۳۷

شماره ثبت:

کواینامه پذیرش و ارائه مقاله

فریخته کرامی جناب آقای / سرکار خانم: آیلار رحیمی، مهدی کلاهی،

برپاس فعالیت پژوهشی ارزشمندان در ارائه مقاله
ارزشگذاری اقتصادی تولیدات دامی شهرستان مشهد

بدینوسیله کواهی می‌گردد این مقاله با تأیید نهایی کمیته علمی و هیات داوران در سطح پوستر پذیرفته شده و با موفقیت ارائه گردیده است.

امید است با تدبیر و تعمق افق روشنی در تحقق چشم اندازهای کشور ایران اسلامی پدیدار نماید.

مهندس سجاد جلیلیان

دیسرو عضو شورای سیاستگذاری کنفرانس

احراز اصالت و صحت این گواهینامه از طریق سایت CERTIFICATE.BCNF.IR قابل تأیید است.

این مقاله در لوح فشرده مجموعه مقالات کنفرانس به چاپ رسیده و در پایگاه CIVILICA و کنسرسیوم محتوای ملی و سایر مراجع معتبر منتشر و نمایه خواهد شد.

ارزش گذاری اقتصادی تولیدات دامی شهرستان مشهد

آیلار رحیمی^۱، مهدی کلاهی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی مهندسی طبیعت، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد،

Aylarrahi98@gmail.com

۲- استادیار دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد، MahdiKolahi@um.ac.ir

چکیده

شهرستان مشهد به وسعت ۹۱۶۹ کیلومتر مربع، دارای آبادی‌ها و نقاط پرتراکم جمعیتی از جمله دربرگیرنده دومین کلانشهر ایران است. در مجموعه روستاها، دامداری با تامین بخشی از علوفه مورد نیاز دام، نقش مهمی در تامین معیشت و اقتصاد کشاورزی دارد. تحقیق حاضر با هدف برآورد ارزش اقتصادی تولیدات دامی شهرستان مشهد به انجام رسید. اطلاعات لازم از شبکه دامپزشکی مشهد جمع‌آوری گردید. ارزش اقتصادی سه نوع دام گوسفند، بز و گاو از نظر گوشت، شیر، پشم و کرک مورد بررسی قرار گرفت. طبق نتایج، ارزش اقتصادی گوسفند، بز و گاو به ترتیب برابر ۳۴۳۷۵۸۱۰، ۱۹۸۴۰۰۵ و ۱۴۱۶۳۰۰۰ میلیون ریال برآورد شد. همچنین ارزش اقتصادی شیر تولید شده در هر تن برای گوسفند، بز و گاو به ترتیب برابر ۷۴۲۴۰۰۰، ۱۵۱۲۰۰۰ و ۴۵۸۸۸۰۰۰ میلیون ریال و ارزش اقتصادی پشم و کرک گوسفند و بز به ترتیب برابر ۲۱۱۹۵۰ و ۱۵۳۰۰ میلیون ریال شد. پیشنهاد می‌شود تا در مطالعات بعدی، هزینه - فایده دامداری نسبت به بهره‌کشی از مراتع و ارزشگذاری اقتصادی مراتع مورد بررسی قرار گیرد.

کلمات کلیدی: اقتصاد کشاورزی، معیشت پایدار، ارزشگذاری اقتصادی، پایداری مراتع.

۱. مقدمه

محیط زیست و منابع طبیعی از یکدیگر تاثیر پذیرند و با علوم اجتماعی در ارتباط اند و تغییر در یکی از آنها سبب تغییر در علوم اجتماعی نیز می‌شود و آن را تحت تاثیر قرار می‌دهد. در اقتصاد محیط‌زیست و منابع طبیعی تلاش می‌شود تا آشکار گردد که اقتصاد صرفا جریان پول در نظام اقتصادی نیست [۱][۲]. دامداری یکی از کهن ترین فعالیتهای اقتصادی بشر به شمار می‌آید و از ارکان اصلی اقتصاد روستایی است. مراتع به عنوان بخشی از منابع تجدیدپذیر منبع تغذیه دام برای فعالیتهای دامداری است. کشور ایران به دلیل دارا بودن شرایط اقلیمی و جغرافیایی خاص و وجود رشته کوه‌های البرز و زاگرس، از قرن‌های دور، بستر مناسبی برای دامداری بوده است. دامداران با استفاده از تقسیم مراتع به مراتع قشلاقی و ییلاقی، به دامداری مبتنی بر کوچ پرداخته‌اند. این موضوع، اهمیت ارزش و اقتصاد دام و دامداری در معیشت پایدار روستاییان را آشکار می‌سازد.

سهم بهره‌برداری از مراتع در دامداری سنتی بیش از ۵۰ درصد قیمت تمام شده تولید گوشت در این روش است [۳]. این میزان در واقع، بهره‌ای از عرصه مراتع است که نصیب دامدار عشایری شده و در قبال آن هزینه‌ای پرداخت نمی‌شود. دامداران تمایل به افزایش بیش از اندازه دام خود دارند و دلیل این امر افزایش درآمد بدون توجه به وضعیت مراتع

است [۴].

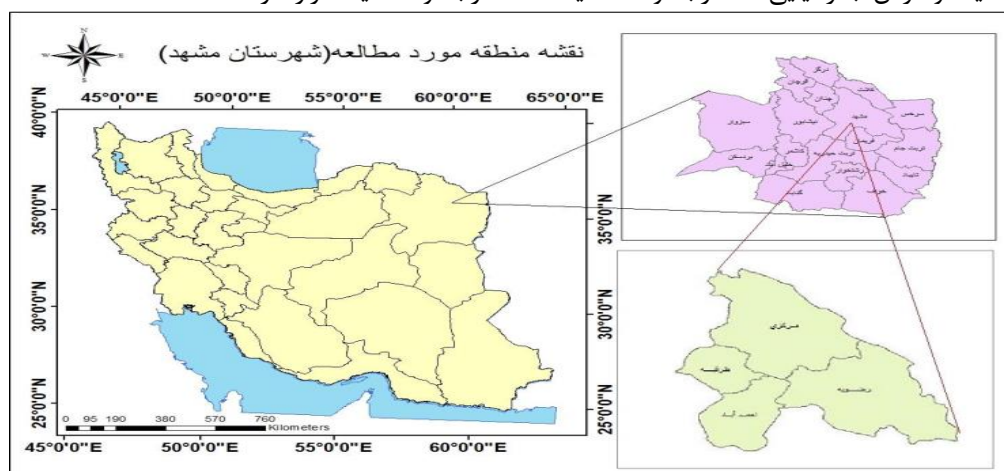
مراعات منافع بسیار زیادی را از جمله حفاظت آب و خاک، تولید علوفه، تامین آب، حفظ تنوع زیستی، ذخایر ژنتیکی، تولید گیاهان دارویی و صنعتی، تلطیف آب و هوا... به صورت مستقیم و غیرمستقیم عاید جامعه می نماید [۵]. دامداران مهم ترین عامل تاثیرگذار در وضعیت مرتع از طریق چرای دام می باشند که باید با استفاده از روش های مدیریتی اصولی و کاهش میزان وابستگی درآمدی دامداران به مراعات از تخریب آن جلوگیری کرد [۳].

باتوجه به افزایش جمعیت و نیاز بشر به مواد غذایی تقاضا برای محصولات دامی افزایش یافته که نشان می دهد دامداری نقش بسیار مهمی در اقتصاد کشور ایفا می کند. دامداری یکی از بخش های مهم تولید ناخالص کشور است و علاوه بر تامین مواد غذایی مورد نیاز بشر سبب اشتغال زایی به خصوص در روستاهای کشور هم شده است.

در تحقیق حاضر سعی شد تا با بررسی ارزش اقتصادی تولیدات دامی کل شهرستان مشهد، گامی در جهت شناخت هرچه بیشتر نقش و جایگاه این منابع در اقتصاد خرد و کلان کشور و معیشت بهره برداران و تعیین میزان وابستگی درآمدی آنها به مراعات صورت گیرد.

۲. ویژگی های منطقه مورد مطالعه

شهرستان مشهد یکی از شهرستان های استان خراسان رضوی در شمال شرقی ایران دارای چهار بخش مرکزی، احمدآباد، رضویه و طرهبه، همچنین پنج شهر به نام های مشهد، ملک آباد، رضویه، طرهبه و شاندیز و سیزده دهستان است (شکل ۱). مرکز این شهرستان، کلانشهر مشهد بوده و مساحت آن ۹۱۶۹ کیلومتر مربع است. دشت مشهد منطقه ای است نسبتا هموار، در حوضه رودخانه کشف رود و بین کوه های هزارمسجد و بینالود قرار دارد. دره کشف رود از شرق قوچان شروع شده و در میان کوه های هزارمسجد در شمال و کوه های بینالود در جنوب به طرف جنوب شرقی امتداد می یابد. عرض این دره در ناحیه مشهد به ۲۸ تا ۳۰ کیلومتر می رسد. امتداد رشته کوه های مذکور تقریبا موازی بوده و فواصل آنها از یکدیگر مطلوب و به اندازه ای است که سبب بوجود آمدن آبادی ها و نقاط پرتراکم جمعیتی از جمله شهر مشهد شده است. بیشینه ارتفاع از سطح دریا، ۱۱۵۰ متر و کمینه آن ۹۵۰ متر است. این شهر در طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۳۶ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۸ دقیقه قرار دارد [۶].

شکل ۱. منطقه مورد مطالعه

۳. ارزش اقتصادی تولیدات دامی

دامداری یکی از کهن‌ترین فعالیت‌های اقتصادی بشر به شمار می‌آید و از ارکان اصلی اقتصاد روستایی است که با فراهم آوردن مواد غذایی برای روستائیان و شهرنشینان، زمینه‌های اشتغال، افزایش میزان درآمد، میزان تولیدات زراعی و غیرزراعی، بهره‌وری و بسیاری موارد دیگر، نقش مهمی در توسعه روستایی ایفا نموده است [۷][۸]. پس از جنگ جهانی دوم، تقاضای غذا از بخش دامی، به شدت افزایش یافت و کشاورزی و دامداری به روش صنعتی بسیار مورد توجه قرار گرفت. دامی که قبلاً برای خود مصرفی تولید می‌شد باید برای تجارت تولید می‌شد که اکنون انسان‌ها از دام‌ها برای رفاه خود استفاده می‌کنند [۹]. با توجه به اینکه در طی چند دهه گذشته تقاضا برای محصولات دامی افزایش یافته است می‌توان گفت دامداری در بخش کشاورزی پویا و اشتغال‌زاست و بیشترین سرمایه را پس از صنعت نفت جذب کرده است [۱۰]. به هر حال، رشد اقتصادی بیشتر کشورهای در حال توسعه تحت تأثیر توسعه بخش کشاورزی (به ویژه دامداری، باغداری، زراعت، پرورش زنبور عسل و ماهی) است و منبع اصلی معیشت برای اکثریت مردم در مناطق روستایی این کشورها به شمار می‌رود [۱۱][۱۲].

دامداری با تولید مواد پروتئینی و لبنی، اهمیت بسزایی در تغذیه انسان دارد و در واقع با امنیت غذایی و سلامت جامعه گره خورده است. بطوری که دامداری توانسته بخش وسیعی از کالاها و محصولات مورد نیاز بشر را فراهم آورد [۱۳]. به عبارت دیگر، دامداری نقش بسیار مهمی در معیشت روستائیان از جمله تامین غذا، تغذیه خانواده، درآمد، اشتغال، ایجاد قدرت برای خانوار، تامین مسکن، باروری خاک، تولید محصولات کشاورزی پایدار، حمل و نقل و نقش کلیدی در توسعه اجتماعی و فرهنگی افراد دارد [۱۴]. سهم زیادی از اقتصاد کشاورزی را دامداری تشکیل می‌دهد و مزیت آن تبدیل محصولات کم ارزش همچون علوفه، سبوس و کاه به شیر، گوشت و غیره است [۱۵].

یکی از راهکارهای حل مشکل کمبود مواد غذایی که مورد توجه بسیاری از دولت‌ها قرار گرفته توسعه دامداری است [۱۶]. دامداری سهم مهمی از تولید ناخالص ملی و به تبع آن نقش موثری در فرایند توسعه روستایی بسیاری از کشورهای در حال توسعه را ایفا می‌کند. با توجه به اینکه دامداری تولید کننده مواد غذایی بوده و سبب افزایش تولید محصولات کشاورزی می‌شود ولی با این حال به اهمیت دامداری در توسعه پایدار روستایی کم توجهی شده است [۱۷].

در ایران سهم کشاورزی به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی از تولید ناخالص ملی ۲۵ درصد است که از این میزان ۴۵ درصد مربوط به بخش دامداری است [۱۸]. در واقع دامداری حدود ۱۱ درصد از تولید ناخالص ملی را تشکیل می‌دهد. اهمیت دامداری به حدی است که ۴۳/۸ درصد ارزش افزوده بخش کشاورزی و ۱۲ درصد از تولید ناخالص کشور و ۱۸ درصد از صادرات بخش کشاورزی مربوط به آن است و در صورت حمایت کافی از این بخش، محصولات دامی و فرآورده‌های جنبی آن می‌تواند یکی از منابع مهم صادرات غیرنفتی کشور باشد [۱۹].

با توجه به آمارهای موجود و پیش‌بینی‌های انجام شده، انتظار می‌رود طی ۴۰ سال آینده جمعیت جهان حدود ۹ میلیارد نفر افزایش یابد و اگر میزان مصرف فرآورده‌های دامی تغییر نکند در این صورت میزان احتیاج به تولیدات دامی ۱/۵ برابر می‌شود [۲۰]. با توجه به اینکه کشور ایران دچار مشکلات تغذیه‌ای و زیاد بودن رشد جمعیت است [۱۹]، باید تولیدات دامی متناسب با جمعیت کشور حدود ۴/۸ برابر افزایش یابد تا برای هر فرد روزانه ۲۴۵۰ کیلوکالری انرژی و ۲۱ گرم پروتئین حیوانی تامین شود. علاوه بر آن حدود ۲۸۸۰۰۰۰ نفر به صورت مستقیم و غیرمستقیم در بخش دامداری مشغول به کار هستند. به عبارت دیگر حدود ۷۰ درصد از جمعیت شاغل در روستا، ۹۰ درصد از جمعیت عشایری و ۱۰ درصد از جمعیت شهرنشین کشور در بخش دامداری فعالیت دارند. بنابراین بخش دامداری در نظام اقتصادی کشور نه تنها عهده‌دار عرضه فرآورده‌های دامی است بلکه سهم بسیاری در اشتغال‌زایی نیز به عهده دارد [۲۰]. به هر حال، توجه به دامداری همراستا با اصول توسعه پایدار، رویکردهای محیط‌زیستی و پایداری اکوسیستم‌های طبیعی، امروزه بسیار حیاتی شده است.

به منظور برآورد ارزش اقتصادی هر کدام از محصولات گوشت، شیر و پشم روش‌های متفاوتی ارائه گردیده است. با توجه به اطلاعات حاصل از آمار جهاد کشاورزی (شبکه دامپزشکی کل مشهد) ارزش اقتصادی هر یک از محصولات تولیدی محاسبه گردید. ارزش اقتصادی شیر، پشم و کرک به ازای هر تن و ارزش اقتصادی گوشت به ازای هر راس دام آورده شده است.

۴. نتایج

با در نظر گرفتن هر راس از محصولات دامی، ارزش مالی هر یک از محصولات محاسبه گردید و در جداول ۱ تا ۴ آورده شده است. این مطالعه نشان داد که این دامداران ۷۴/۳۹ درصد بز و ۷۳/۳۷ درصد گوسفندان خود را ذبح کرده و به فروش می‌رسانند. همچنین نتایج نشان داد که هر راس گوسفند به طور متوسط در طول یکسال حدود ۱۲۰۶۱۱۸۷ ریال هزینه خوراک، دارو و درمان، نگهداری و مراقبت دارد. مهم‌ترین بخش از هزینه‌ها به تامین خوراک زمستانه دام و هزینه کارگر و چوپان اختصاص دارد.

جدول ۱- ارزش اقتصادی دام

نوع دام	تعداد کل	ارزش اقتصادی (میلیون ریال)
گوسفند	۴۹۱۰۸۳	۳۴۳۷۵۸۱۰
بز	۴۴۰۸۹	۱۹۸۴۰۰۵
گاو	۴۷۲۱۰	۱۴۱۶۳۰۰۰

جدول ۲- ارزش اقتصادی شیر دام

نوع دام	شیر (تن)	ارزش اقتصادی (میلیون ریال)
گوسفند	۹۲۸۱	۷۴۲۴۰۰۰
بز	۲۱۶۰	۵۱۲۰۰۰
گاو	۱۵۲۹۶۰	۴۵۸۸۸۰۰۰

جدول ۳- ارزش اقتصادی پشم و کرک

نوع دام	پشم کرک (تن)	ارزش اقتصادی (میلیون ریال)
گوسفند	۴۷۱	۲۱۱۹۵۰
بز	۱۸	۱۵۳۰۰

جدول ۴- ارزش اقتصادی پرآوری و ذبح

نوع دام	تعداد پرآوری و ذبح	ارزش اقتصادی (میلیون ریال)
گوسفند	۱۸۵۳۱۰	۱۲۹۷۱۷۰۰
بز	۱۷۵۲۱	۷۸۸۴۴۵

۵. نتیجه‌گیری

اعطای ارزش پولی به محیط‌زیست و منابع طبیعی بر خلاف تمام کاستی‌ها، اهمیت اقتصادی منابع طبیعی و محیط‌زیست را آشکار می‌سازد. باتوجه به نتایج به دست آمده اقتصاد خانوار دامدار در شهرستان مشهد به مراتب وابسته است. دامداران شهرستان مشهد با تامین علوفه مورد نیاز دام از مراتع به تامین معیشت خود می‌پردازند. دامداری باتوجه به اینکه درآمد زیادی را برای دامدار به همراه دارد اما اگر شیوه‌های اصولی چرای دام رعایت نشود، خسارات زیادی را به مراتع وارد می‌کند. پیشنهاد می‌گردد جهت کاهش عوارض منفی نظام دامداری، دامداران در زمینه‌هایی چون افزایش توان تولید علوفه در داخل منطقه با استفاده از روش‌های احیا و اصلاح مراتع، ایجاد واحدهای کوچک پرواربندی و تشکیل تعاونی‌های محلی دامی به خصوص برای برخورداری از سود بیشتر در فروش بره تقویت گردند. به منظور تداوم روش دامداری در مرتع و توجیه آن برای مرتعدار به طور کلی واگذاری مراتع در قالب طرح‌های مرتعداری در افزایش تولید و بهبود وضعیت و گرایش مراتع موثر است. وجود برنامه‌هایی در رابطه با چگونگی حفاظت، احیا و بهره‌برداری از مراتع از عوامل اصلی تاثیرگذار است [۲۱].

مراجع

1. Adams, C.; Seroa da Motta, R., Arigoni Ortiz, R., Reid, J., Ebersbach Aznar, C., Antonio de Almeida Sinisgalli P., (2008), "The use of contingent valuation for evaluating protected areas in the developing world: Economic valuation of Morro do Diabo State Park, Atlantic Rainforest, São Paulo State (Brazil). Ecological economics", Vol. 66, pp: 359-370.
2. Laurans, Y. and Mermet, L., (2014), "Ecosystem services economic valuation, decision-support system or advocacy? Ecosystem Services", Vol. 7, pp: 98-105.
۳. خاکی پور، ل.، بارانی، ح.، دریجانی، ع. و کریمیان، ر. (۱۳۹۰)، "بررسی تناسب مرتع در درآمد دامی خانوارهای عشایر (مطالعه موردی: حوضه آبخیز حامیان). مجله مرتع. 5 (4): 436-430.
۴. موسوی، س.ا. (۱۳۹۰)، "ارزیابی اقتصادی عملکردهای مختلف اکوسیستم"، پایان نامه دکتری، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران، 97p.
۵. اسکندری، ن.، علیزاده، ع. و مهدوی، ف. (۱۳۸۷)، "اصول مرتع در ایران"، انتشارات پونا، 164p.
۶. ویکی پدیا. (۱۴۰۲)، "شهرستان مشهد".
7. Sugiyama, M., Iddamalgoda, A., Oguri, K., Kamiya, N. (2003), "Development of Livestock Sector in Asia: An Analysis of Present Situation of Livestock Sector and Its Importance for Future Development", Publication of Development of Livestock Sector in Asia, China.
۸. مشیری، س.ر.، مولایی، ن. (۱۳۹۲)، "اقتصاد کوچ‌نشینان ایران"، چاپ دوم، انتشارات پیام نور، تهران.
9. Szilvia, V., László, V., László, O. (2014), "Economic Aspects of Animal Welfare", Journal of Acta Polytechnica Hungarica, Vol. 11, No. 7: 119-134.
۱۰. بیات، ن.، رستگار، ا.، خراسانی، م.ا.، قنبری نسب، ع. (۱۳۹۰)، "شناخت و تحلیل عوامل موثر بر رکود اقتصاد دامداری در نواحی روستایی مطالعه موردی: روستاهای پریدر و مهدویه شهرستان ملایر"، فصلنامه پژوهش‌های روستایی.
11. Kumar, S. (2015), "Rural Marketing of Agricultural Produce in India: Problems and Prospects", Global Journal of Engineering, Science & Social Science Studies. Vol.1, (No 04): 2394-3084.
12. Mbaiwa, J.E. (2010), "Changes on Traditional Livelihood Activities and Lifestyles Caused by Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana", Journal of Tourism Management, 32(5): 1050-1060.

13. Abdel Rahman Ibrahima, M., Dorinab, M., Ibrahim, A. (2014), "How rural agricultural development projects (animal production) can use projects benefits for improving the economics states of farmers", Journal of Procedia Economics and Finance, Vol., 9, No 59: 484-489.

14. Murungweni, C., Tada, O., Nhamo, N. (2018), "Chapter 14 - Adaptive Livestock Production Models for Rural Livelihoods Transformation", Journal of Smart Technologies for Sustainable Smallholder Agriculture, Upscaling in Developing Countries: 273-279.

۱۵. عبدالله زاده، غ.، جمشیدی کوهساری، ا.، حسینی، س.ح.، شریفزاده، م. (۱۳۹۷)، "اثر بخشی اعتبارات بر توسعه کسب و کارهای دامپروری در بخش جعفرآباد استان قم"، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۱، (پیاپی ۱۹)، ۱-۱۸.

۱۶. سفیدکارلنگرودی، آ.، احتشامی، م. (۱۳۹۰)، "اثرات زیستمحیطی توسعه صنایع دامپروری بر آلودگی آبهای سطحی و زیرزمینی"، ششمین کنگره ملی مهندسی عمران، دانشگاه سمنان، سمنان.

17. Steinfeld, H. Mack, S. (2015). "Livestock development strategies, Animal Production and Health Division", Publication of FAO, Rome, Italy.

۱۸. روشنی، ن. (۱۳۹۱)، "بررسی تولید مثل در جمعیت تولید مثل گوسفندان مغانی"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان، دانشکده علوم دام.

۱۹. علیپور، ب. (۱۳۹۱)، "برآورد ضرایب اقتصادی صفات مهم تولیدی بز لری لرستان"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان، دانشکده علوم دام.

۲۰. خالداری، م. (۱۳۹۰)، "اصول پرورش گوسفند و بز"، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران، ۵۶۰ ص.

۲۱. رستگار، ش.، مجاوریان، س.م. (۱۳۹۴)، "بررسی ارزش اقتصادی تولیدات دامی در نظام دامداری سنتی متکی به عرصه مرتع (مطالعه موردی: مراتع ییلاقی هزارجریب بهشهر)"، نشریه مرتعداری، سال دوم، شماره دوم.